

การผลิตซ้ำความงามของนางแก้วหน้าม้า

The Discourse Reproduction of the Beauty of a Horse-Faced Woman “Kaeo Na Ma”

กุลวรา งามเอกเอื้อ

Kulwara Ngam-Ek-Ua

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งที่จะศึกษาการผลิตซ้ำวาทกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงในประเด็นเรื่องความงามโดยศึกษาจากตัวละครนางแก้วหน้าม้า จากการศึกษาพบว่า วรรณคดีไทยส่วนใหญ่ได้นำเสนอวาทกรรมเกี่ยวกับความงามของผู้หญิงผ่านทางคำสอน จึงกล่าวได้ว่าวรรณคดีไทยได้แสดงให้เห็นว่าความงามเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้หญิง และผู้หญิงจะมีคุณค่าและได้รับการยอมรับก็ต่อเมื่อมีความงาม วาทกรรมว่าด้วยความงามของผู้หญิงนี้ได้รับการถ่ายทอดซ้ำๆ กลายเป็นส่วนตอกย้ำค่านิยมเรื่องความงามของผู้หญิงในสังคม วรรณคดีไทยเรื่องนางแก้วหน้าม้าเป็นวรรณคดีเรื่องหนึ่งที่ตัวละครฝ่ายหญิงมีลักษณะเหมือนกับว่าจะทำทลายวาทกรรมความงามในวรรณคดีไทย แต่แท้ที่จริงแล้วตัวละครนางแก้วหน้าม้าซึ่งเป็นตัวละครเอกก็ได้ผลิตซ้ำวาทกรรมความงามของผู้หญิงไทย นั่นคือจากผู้หญิงไม่สวยกลับมาเป็นผู้หญิงสวย

Abstract

This study aims to explore the discourse reproduction of beauty of a horse-faced woman in Thai folklore, “Kaeo Na Ma”. In Thailand, discourse on beautiful women has been reproduced repeatedly and become the most popular reinforcement for the glamour of women in society. In the case of Kaeo Na Ma, although the story seems to challenge the discourse of beauty, it is in fact a reproduction of discourse on beautiful women, i.e. an unattractive woman trying to become a beautiful woman.

คำนำ

บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้าเป็นพระนิพนธ์ของกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ พระโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ต้นเรื่องเป็นนิทานพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมและแพร่หลายมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่สมัยอยุธยา ในบทละครนอกเรื่อง แก้วหน้าม้า วิถีชีวิตและกฎระเบียบสังคม ซึ่งส่วนหนึ่งถ่ายทอดมาจากสมัยอยุธยาจึงปรากฏร่องรอยอยู่ในเรื่อง รวมถึงความคิดเกี่ยวกับความเป็นหญิงความเป็นชายอย่างไรก็ตาม เรื่องแก้วหน้าม้าแตกต่างจากวรรณคดีเรื่องอื่น กล่าวคือนางแก้วหน้าม้า นางเอกของเรื่องเป็นผู้หญิงที่มีหน้าตาอัปลักษณ์ มีความเฉลียวฉลาด มีความสามารถในการสู้รบ และช่วยเหลือสามีให้รอดพ้นอันตรายได้ ลักษณะของตัวละครนางแก้วหน้าม้าเช่นนี้กล่าวได้ว่าเป็นการทำทลายวาทกรรมเก่าเกี่ยวกับผู้หญิงและนางเอก ของวรรณคดีไทย แม้กระนั้น ตัวละครนางแก้วหน้าม้าเองก็หนีไม่พ้นที่จะต้องผลิตซ้ำวาทกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะวาทกรรมเกี่ยวกับความงาม ซึ่งแสดงผ่านการกลายร่างเป็นนางมณี

บทความเรื่อง “การผลิตซ้ำความงามของนางแก้วหน้าม้า” จึงจะศึกษานางแก้วหน้าม้าจากบทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า พระนิพนธ์ในกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ เพื่อให้เห็นถึงอำนาจของวาทกรรมตามแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ที่สร้างและกำหนดกรอบแนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิงในสังคมไทย ซึ่งส่งผลให้ตัวละครแก้วหน้าม้าที่ดูเหมือนจะทำทลายวาทกรรมความงามของผู้หญิงกลับกลายเป็นการผลิตซ้ำวาทกรรมนั้นเสียเอง

ความงามของผู้หญิงในวรรณคดีไทย

วรรณคดีไทยให้ความสำคัญแก่ความงามในฐานะคุณสมบัติสำคัญของผู้หญิง ในวรรณคดีคำสอนมีคำสอนผู้หญิงในเรื่องของความงาม ส่วนในวรรณคดีเรื่องเล่าตัวละครนางเอกมักเป็นหญิงสาวที่มีความงดงาม สุภาพเรียบร้อย และ ภูษณาสอนน้องคำฉันท์ ซึ่งเป็นวรรณคดีคำสอนผู้หญิงที่มีมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มักกล่าวสอนให้ผู้หญิง ประดับ และรักษาบุปผาธิปไตย ให้มีความสวยงาม โดยในวรรณคดีไทยได้กล่าวถึงสิ่งที่นำมาเสริมแต่งในสมัยนั้นๆ ว่า มีการนำเอาน้ำดอกอัญชัน มาทาขอบตา ทาผิว มีการกันไผ่หม มีการทำผมทรงแปลกๆ มีการหาเครื่องประดับมาประดับกาย และมีการหาดอกไม้มาทัดหู (มัลลิกา คณานุรักษ์, 2524, น. 2) จากคำสอน เหตุผลสำคัญที่ผู้หญิงต้องดูแลรักษาตนให้งามก็คือเพื่อให้เป็นที่พึงพอใจของผู้อื่น ด้วยเหตุเช่นนี้ ผู้หญิงในสังคมไทยจึงได้ผูกพันยึดติดอยู่กับความงามมาตั้งแต่อดีต

จะนุ่งห่มดูพอสมศักดิ์สงวน	ให้สมควรรับพัศตรตามศักดิ์ศรี
จะผัดหน้าทาแป้งแต่งอินทรีย์	ดูฉวีผิวเนื้ออย่าเหลือเกิน
จะเก็บไรไฉ้มให้สมพัศตร	บำรุงศักดิ์ตามศรีมิให้เขิน
เป็นสุภาพราบเรียบแลเจริญ	คงมีผู้สรรเสริญอนงค์ทรง
ใครเห็นน้องต้องนิยมชมไม่ขาด	ว่าฉลาดแต่งร่างเหมือนอย่างหงส์
ถึงรูปงามทราชมสงวนนวลอนงค์	ไม่รู้จักแต่งทรงก็เสียวาม ๗

(กรมศิลปากร, 2505. น. 52)

ในวรรณคดีไทย รูปลักษณะของผู้หญิงที่จัดว่าสวยงามอาจพิจารณาได้จากบทชมโฉมซึ่งมีทั้งการชมที่ละส่วน และชมโดยภาพรวม บทชมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นค่านิยมเกี่ยวกับความงามของผู้หญิงและ

ได้กลายเป็นวาทกรรมในรูปแบบของบทชมโฉม ไม่เพียงแต่เป็นการบรรยายว่านางในวรรณคดีนางนี้มีความงามอย่างไร แต่เป็นการผลิตซ้ำความงามให้คนในสังคมรับรู้ และเข้าใจว่าสังคมนั้นต้องการให้ผู้หญิงมีความงาม อย่างเช่นเหล่านางในวรรณคดี หากมีความงามก็จะเป็นที่รักและหลงของเพศตรงข้าม นำไปสู่การออกเรือนเพื่อทำหน้าที่ภรรยาที่ดี และคู่ควรต่อไป

ยกตัวอย่างเช่นความงามของนางสีดาในเรื่องรามเกียรติ์ที่ว่า

พิศพักตร์ผ่องพักตร์ดั่งจันทร์	พิศขนงก่งอนดั่งคันศัลป์
พิศเนตรดั่งเนตรมฤคิน	พิศทนต์ดั่งนิลอันเรียงราย
พิศโอษฐ์ดั่งหนึ่งจะแย้มสรวล	พิศนวลดั่งสีมณีฉาย
พิศปรางดั่งปรางทองพราย	พิศกรรมคล้ายกลีบบุษบง
พิศจุไรดั่งหนึ่งแกลังวาด	พิศศอวิลาศดั่งคองหงส์
พิศกรดั่งวงคชาพงศ์	พิศทรงดั่งเทพकिनรา
พิศถันดั่งปทุมเกสร	พิศเอวเอวอ่อนดั่งเลขา
พิศผิวผ่องดั่งทองทา	พิศจริตกิริยาก็จับใจ
ยิ่งพิศยิ่งเพลินจำเริญรัก	พญายักษ์ครวญคิดพิศมัย
สำราญแย้มยิ้มพริ้มไพเราะ	ก็ตรงเข้าไปยังกุฎี ๗

(กรมศิลปากร, 2540, น. 534)

ความงามของนางสีดาสื่อให้เห็นถึงความงามทั้ง 5 คือ ผงาม เนืองาม พันงาม ผิวงาม และวัยงาม นี่คือค่านิยมหรืออุดมคติของผู้หญิงไทยหรืออาจจะรวมไปถึงผู้หญิงทั่วโลกก็เป็นได้ และนอกจากความงาม 5 ประการนี้แล้ว เรือนร่างหรือรูปร่างก็เป็นอีกส่วนหนึ่งของร่างกายที่

ผู้หญิงเราให้ความสำคัญมาช้านาน ดังเช่นการพรรณนาถึงเรือนร่างที่แบบบางออรชรของนางในวรรณคดีแต่ละสมัยที่บ่งบอกถึงเรือนร่างของผู้หญิงในอุดมคติได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าผู้แต่งบทประพันธ์จะเป็นชายก็ตาม (นนทิตา ตั้งไพบุลย์ทรัพย์, 2553, น. 29) บทชนมโณมจึงกลายเป็นขีดจำกัดที่ผู้หญิงมากมายในสังคมเลือกที่จะกระทำตาม เพื่อที่จะได้เป็นที่รักของเพศตรงข้ามที่ตนหมายปอง

การผลิตซ้ำความงามของนางแก้วหน้าม้า

นางแก้วหน้าม้าคือตัวละครเอกของวรรณคดีเรื่องแก้วหน้าม้าที่มีรูปร่างน่าเกลียดและไม่สวยงาม นางแก้วหน้าม้าจึงกลายเป็นตัวละครที่ทำทนายความต้องการและความคาดหวังจากคนในสังคมอย่างเห็นได้ชัดแต่ถึงกระนั้น แม่นางจะมีรูปร่างน่าเกลียด และไม่สวยงามแต่ก็ยังมีการผลิตซ้ำวาทกรรมของเรื่องความงามแอบแฝงอยู่โดยได้รับการส่งต่อจากตัวละครรอบข้างที่ทำหน้าที่ควบคุมเรือนร่างของนางแก้วหน้าม้าให้มีความสวยงามอย่างนางในวรรณคดีคนอื่น ๆ

คำอธิบายเรือนร่างและความเป็นนางแก้วหน้าม้าในบทละครนอกได้ทำทนายวาทกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงในวรรณคดีไทย ยกตัวอย่างเช่นวาทกรรมผู้หญิงเน้นความงาม แต่นางแก้วหน้าม้าไม่รูปโฉมงดงามอย่างนางในวรรณคดีอื่นๆ อย่างเช่นนางบุษบา ของวรรณคดีเรื่องอิเหนายกตัวอย่างเช่น

บัดนั้น	นางแก้วสัปดนคนไพร่
หน้าตาเหมือนม้ามโนมัย	เข้ญใจที่สุดบุตรยายตา
นางเป็นสาวศรีไม่มีผิว	หน้าเป็นเล่นตัวหนักหนา
	(ภูวนेत्रนรินทรฤทธิ, 2544, น. 5)

นางแก้วหน้าม้าถูกสังคมคาดหวังในเรื่องความสวยงามมาตั้งแต่ต้นเรื่อง แม้ว่า นางจะทำท่าย และต่อรองกับความคาดหวังจากคนรอบข้างและสังคมด้วยความรู้ความสามารถ แต่ในที่สุดนางแก้วหน้าม้าก็ต้องยอมรับ และผลิตซ้ำนั่นคือนางแก้วหน้าม้า แปลงร่างกลายเป็นนางมณีคนงาม การถอดรูปคือการยอมรับการผลิตซ้ำวาทกรรม ยกย่องความงามของผู้หญิงอย่างเห็นได้ชัดว่า เรือนร่างที่น่าเกลียด และไม่สวยงามนั้นไม่สามารถอยู่ได้ในสังคมที่ถือว่าความสวยงามคือเรื่องใหญ่ของผู้หญิง

การที่คำนึงความงามของผู้หญิงควบคุมวิธีคิด/ มุมมองของสังคมและผู้ชายต่อ ผู้หญิงทำให้ตัวละครชายในเรื่องไม่ขึ้นชมรูปร่างหน้าตาของนางแก้วหน้าม้า มักตำหนินางในเรื่องรูปโฉมที่ไม่งาม ดังเช่นท้าวมงคลราชเห็นว่านางแก้วหน้าม้า “รูปร่างชั่วช้า น่าเกลียดชัง” หรือ “ชาติอื้ออัปลักษณ์ พักตร์อาชา” (น. 19, น. 20) หรือพระพินทองตำหนินางดังนี้

เมื่อนั้น	พระพินทองข้องขัดตรัสว่า
ทุดีจึ่งไรไว้หน้าตา	ดำ่ว่าไม่เจ็บเท่าเล็บมือ
น่าซังนั่งเบียดเกลียดจริด	กวนจิตรำไปอย่างไรหรือ
ว่าพลางฮึดฮัดปิดมือ	แย่งยื้อจนคร่ำกว่าไร
ดูตูดี้ดื้อถือดี	ทุดีแพศยาหน้าไพร่
ดูหมิ่นถิ่นแคลนน่าแค้นใจ	พระผลักพลัดตกไปทันที ฯ

(ภูวนेत्रนรินทรฤทธิ์, 2544, น. 28)

นางแก้วหน้าม้าเองก็ถูกครอบงำด้วยค่านิยมดังกล่าวด้วยเช่นกัน นางจึงมองว่า ตนเองไม่สวยงามและพยายามทำตัวให้สวยตามชนบเมื่อเข้าวัง

บัดนั้น	นางแก้วหน้าม้าปรีชาหาญ
เข้าไปในทับมัททันน	อาบน้ำสำราญอินทรีย์ฯ
ขมิ้นฝนปนสัสมะขามขัด	พักตร์ผัดดินสอพองละอองศรี
นุ่งผ้าลายฉลองอย่างดี	แพรสีชมพูห่อสมทรง
ใส่แหวนหน้ากระดานก้านพลุนาก	สีผิ้งดีสีปากกิ้นหมากสง
นุ่งห่มคมสันทรรอง	แล้วดำเนินเดินตรงออกมา ฯ

(ภูวนेत्रนรินทร์ฤทธิ์, 2544, น. 24)

พรรณนาของท้าวมงคลราช พระพินทอง และนางแก้วหน้าม้า คือการตอกย้ำ ความสำคัญของความสวยงามของผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพินทองคือเจ้าชาย สังคมมีความคาดหวังว่า ความสวยงามของภรรยาคือสิ่งที่คู่ควรกับสามีทำให้ผู้ชายได้ รับการเชิดหน้าชูตา พระพินทองจึงคาดหวังว่าคู่รักของตนต้องเป็นผู้หญิงที่มีรูปร่าง และเรือนร่างที่สวยงามคู่ควรกับตน แต่นางแก้วหน้าม้าเป็นผู้หญิงที่มีรูปร่าง น่าเกลียด และไม่สวยงาม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชนชั้นไพร่ ทำให้สามีต้องอับอายเนื่องจากมี ภรรยาที่มีรูปร่างน่าเกลียดน่ากลัวผิดกับผู้หญิง อื่นๆ เป็นการตอกย้ำเรื่องความสำคัญของความสวยงาม ทั้งท้าว มงคลราช พระพินทอง และนางแก้วหน้าม้าจึงต่างเป็นการผลิตซ้ำ ความสำคัญของความงามของผู้หญิงว่าไม่ว่าจะเก่งกาจหรือมีความ ชำนาญในการสู้รบเพียงใด หากไม่มีความงามก็ไร้ความหมายและความ ไม่สวยงามเป็นสิ่งที่บ่งชี้ว่ามีความผิดอย่างยิ่งใหญ่ของผู้หญิง

นอกจากนี้พระดาบสยังผลิตซ้ำว่าทรรคมความงามด้วยการ เอย่ปากให้นางแก้วหน้าม้าทิ้งรูปหน้าม้าและกล่าวว่าภารกิจที่นางมณีคนงาม กลับไปเป็นคนไม่งามเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องซึ่งจะทำให้พระโอรส คือพระปิ่นแก้วได้รับความทุกข์ยากตามไปด้วย นั่นคือการแนะนำว่า

หมายความว่าหากมีหนทางที่จะเป็นคนงามได้ก็ควรที่จะมุ่งไปเป็นคนงามมากกว่าจมปลักกับการเป็นคนที่ไม่งาม เป็นหนึ่งในการตอกย้ำ และผลิตซ้ำวาทกรรมความงามหลายครั้งของวรรณคดีเรื่องแก้วหน้าม้า ดังความว่า

บัดนั้น	พระนักสิทธิ์กล่าวความตามนุสรณ์
ผัวเจ้าเขาจะคืนนคร	รีบจรไปให้ถึงจึงจะดี
โอ้นอ่อนผ่อนผันกันเกิดหว่า	อย่ารักรูปหน้าม้าบัดสี
ให้ลูกน้อยพลอยยับอัปรี	คนดีทำบ้ากวน่าชัง
ตรัสพลางทางส่งโอรส	แล้วดาบสอวยพรสอนสั่ง
ลูกรักเติบโตใหญ่อย่าไวัวัง	ภูจะสั่งสอนให้คงดี ๗
	(ภูเนตรนรินทร์ฤทธิ์, 2544, น. 140-141)

นางมณีจึงเป็นคนงามที่ถูกควบคุมโดยวาทกรรมความงามและต้องเป็นตัวแทนในการผลิตซ้ำความงามดังกล่าวให้ฝังแน่นในความคิดของผู้อ่านและเมื่อนางมณีมีความงามแล้ว การแต่งตัวอย่างคนงามคือการรักษาให้เรือนร่างนั้นมีความงามที่คงทน ยิ่งไปกว่านั้น ความงามจะเพิ่มคุณค่าให้แก่คนงามด้วยการแต่งตัวอย่างผู้ดี เนื่องจากเรือนร่างที่สวยงามถูกผูกให้เป็นชนชั้นสูง เมื่อนางแก้วหน้าม้าถอดรูปเป็นนางมณีจึง แต่งองค์ทรงเครื่องอย่างชนชั้นสูง

เมื่อนั้น	โคมยงองค์นางมณีศรี
ครั้นเสร็จซึ่งสงรวารี	จึงทรงเครื่องมณีบุปผัน๗
นุ่งนอกอย่างเขียนทองรองเรือง	เข็มขัดทับคำเมืองเจดนิ
สไบคาดพาดพิบระยับมัน	สังวาลย์สร้อยนวมสวมกาย

ทองกรแก้วชุมพูนุท

แจ่มจำรัสรัตเกล้าเพราพราย

ธำมรงค์เรือนครุฑเจ็ดฉาย

ห้อยอุบะพรรณรายอร่ามตา ฯ

(กฎเนตรนรินทร์ฤทธิ์, 2544 น. 64)

การเป็นคนงามทำให้นางมณีกลายเป็นภรรยาที่พระพินทองรัก และหลงใหลไปโดยฉับพลันและความรักความลุ่มหลงอย่างถึงที่สุดของ พระพินทองนั้นคือผลผลิตอันเกิดจากความงามจากเรือนร่างของนางมณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระทำของนางมณี คือตัวเหตุสำคัญที่ทำให้ พระพินทองหลงใหลตั้งแต่แรกเห็น นั่นคือการลงอาบน้ำและการขัดเน้น ร่างกาย ดังความว่า

กริดหัตถ์ขัดสีฉวีวรรณ

ลอยล่องในท้องชลธาร

ล่ององค์ทรงธรรมอยู่ตรงหน้า

ว่ายไปว่ายมาสำราญใจ ฯ

เมื่อนั้น

แลเห็นโฉมงามทราวม้วย

พระค้อยดำเนินเดินมา

แลลอดสอดนัยนาพลัน

พระนรินทร์พินทองผ่องใส

เลิศล้ำวิไลลาวัลย์

ราชาแห่งองค์เกษมสันต์

มิให้จอมขวัญเห็นกายา ฯ

เมื่อนั้น

แจ้งว่าพระองค์พงศ์นารายณ์

ทำเป็นไม่เห็นพระภูมิ

แล้วขึ้นจากสายชลธาร

กริดหัตถ์ขัดสีวารีรด

แกล้งล่อหน่อไทยยุไปมา

นางมณีเฝ้ามองไม่รู้หาย

แฝงกายดูองค์นางนงคราญ

ลอยเล่นวารีเกษมสันต์

นั่งบนตะพานตรงพักตรา

เหยาะหยดผ่องพักตร์ดังเลขา

เมินหน้าเฉยอยู่ไม่ดูไป ฯ

เมื่อนั้น	พระพินทองมองดูอยู่ใกล้ใกล้
พิศโฉมนางงามทรมารวัย	นางในแผ่นดินไม่เทียมทัน
ผิวผ่องดังทองธรรมชาติ	เอี่ยมสะอาดดังหนึ่งดวงบุหลัน
พัศตร์ผ่องสองปรางอย่างลูกจัน	ชนงเนตรเกศกรรณพรรณราย
พิศสดั่งศอเหมมราช	งามวิลาสพริ้งเพริศเจิดฉาย
อรชรอ่อนแอ้นกริดกราย	เหมือนละม้ายนางฟ้านารี
สองกรอ่อนชดแถมซ้อย	แน่นน้อยน่าชมประสมศรี
แข็งขึงตะลึงอินทรีย์	ฤดีแด่ดินในวิญญา
ดูพลางทางแสนพิศवास	พระหน่อนาถนีกะวังกังขา
ใครหนอवलละองดังทองทา	งามกว่านิมฺนุชพระบุตรี
แต่ได้ยลพัศตร์นารักแสน	ไม่เหมือนนมนั้โฉมน้องของพี่
จะสืบทูให้รู้ร้ายดี	ว่าสามมีมีแล้วฤาเปล่าตาย ๗
	(ภูวนาตรนรินทรฤทธิ์, 2544, น. 63-64)

นางมณีได้เสนอเรือนร่างที่งดงามแก่พระพินทองด้วยการอาบน้ำ ส่งผลให้จิตใจของพระพินทองมีความหวั่นไหวเป็นการตอกย้ำความสำคัญของความงามอีกทางหนึ่ง เมื่อนางแก้หน้าม้ากลับกลายเป็นนางมณีคนงาม สังคมยังเข้าควบคุมความงามนั้นให้คงอยู่กับตัวเอกของวรรณคดี นางแก้หน้าม้าต่อไปโดยการทำให้นางมณีถอด ทั้งรูปหน้าม้าหรือก็คือ ถอดทั้งการเป็นผู้หญิงที่ไม่สวยงาม การเผาหน้าม้าของพระพินทอง จึงเป็นคำตอบอย่างสมบูรณ์แบบของการคงอุดมคติเกี่ยวกับความงาม ดังความว่า

เมื่อนั้น พระพินทองมองเห็นพระโณมศรี
 แม่น้ำท่อนงองค์มณี ภูมีรัตนตสลดใจ
 ขนงเนตรเกศกรอ่อนช้อย แฉ่งน้อยงามขำยังจำได้
 ช่างยอกย้อนซ่อนกลเป็นพันไป ทำให้ดำทอพอกการ
 ครั้งนี้ถึงที่จะอนง้อ จะตัดพ้อผัวนักหักหาญ
 ชลนัยน์ไหลหล่อดังท้อธาร คิดสงสารลูกน้อยกลอยใจ
 พระครวญพลางทางนึกตริกตรรา จะเผารูปหน้าม้าเสียให้ได้
 คิดพลางทางองค์พระทรงชัย ฉวยได้รูปปริศจรจรัส ฯ
 (ภูวนาถนรินทรฤทธิ, 2544, น. 176)

การเผารูปหน้าม้าเป็นการผลิตซ้ำวาทกรรมเรื่องความงามอย่าง
 แท้จริงทำให้ความไม่สวยงามกลายเป็นเครื่องหมายของสิ่งที่น่ารังเกียจ
 และการให้นางแก้วหน้าม้ากลายเป็นนางมณีคนงามตลอดไปคือสิ่งแสดง
 ว่าสังคมต้องการให้ผู้หญิงงามและต้องการที่จะทำลายผู้หญิงที่ไม่งามให้
 หดไป ยิ่งไปกว่านั้น ความสวยงามคือตัวแบ่งแยกความแตกต่างของ
 ชนชั้นทางสังคม เนื่องจากมีผิวพรรณดี มีความสวยงามอ่อนช้อยคือ
 ตัวอย่างของการเป็นชนชั้นสูง ยกตัวอย่างเช่นนางบุษบา พระธิดาของ
 ท้าวดาห และประไพหมสสุหรีดาหราวาตีแห่งกรุงดาห พระเพื่อน-
 พระแพง สองพระธิดาขององค์ษัตริย์พิชัยพิษณุกรแห่งเมืองสรอง หรือ
 แม้แต่นางสีดา พระลักษมีอวตารเป็นพระธิดาบุญธรรมของท้าวชนก
 สถานะของนางแก้วหน้าม้าจึงสามารถเห็นได้ว่านางถูกกำหนดให้เป็น
 ชนชั้นไพร่โดยถูกนำมาพ้องเข้ากับรูปร่างน่าเกลียดและไม่สวยงาม
 ดังความว่า

ฟังเอ๋ยฟังเล่า	สองเฒ่าสำรวจสรรพสันต์
ลูบหลังลูบหน้าแล้วว่าพลัน	ท่านนั้นเป็นเจ้าชาวพารา
เราคณชีพุญใจไร้ทรัพย์	ยากยบร่างร้ายขายหน้า
ผิดคนพิกลกิริยา	ไม่ควรปรารถนาให้เกินกาย
หาเข้ากินคำก็ลำบาก	อดอยากชุกชนชวนขาย
อย่าพูดถึงบุตรท้าวเจ้านาย	หลังจะลายเสียเปล่าไม่เข้าการ ฯ
	(ภูวนेत्रนรินทรฤทธิ์, 2544 น. 8)

นางในวรรณคดีคนอื่นๆ มีความสวยงามในเรื่องรูปร่าง คู่รักของนางเหล่านั้นจึงถูกกำหนดให้เป็นเหล่าเจ้าชายผู้ที่จะขึ้นครองบัลลังก์องค์ต่อไป ด้วยเหตุเช่นนี้ ผู้หญิงที่มีรูปร่างน่าเกลียดและไม่สวยงามจึงถูกเข้าใจว่าไม่คู่ควรกับเจ้าชายที่มีรูปร่างงดงามอย่าง พระพิณทอง โดยแสดงออกผ่านพรรณนาของพ่อแม่นางแก้วหน้าม้าเป็นการผลิตซ้ำเรื่องความงามในแง่ของการเป็นไพร่ยากจน และรูปร่างไม่สวยงามว่าไม่คู่ควรกับเจ้าขุนมูล นายระดับสูง ร่ำรวย และรูปร่างงดงาม แนวคิดดังกล่าวถูกถ่ายทอดและต่อยอดผ่านมาเป็นรุ่นๆ จากพ่อแม่สู่ลูกหลานว่าหากกระทำแล้วจะถูกสังคมลงโทษ

บัดนั้น	สองเฒ่าสำรวจสรรพสันต์
สวมกอดกัลยาแล้วว่าพลัน	จอมขวัญของเมื่อย่าอาวรณ์
ท่านเป็นลูกเจ้าท้าวพระยา	ฤาจะมาร่วมเรียงเคียงหมอน
ห้ามแห่นั่นนั่งตั้งกินนร	ภูธรยังไม่ไยดี
รูปเราชั่วช้าน่าเกลียดกลัว	จะมีผิวเกินพิกัดศักดิ์ศรี
จะโสกาอาลัยทำไมมี	อยู่ที่นี้ยากเย็นได้เห็นกัน ฯ
	(ภูวนेत्रนรินทรฤทธิ์, 2544 น. 9)

แต่เมื่อนางแก้วหน้าม้าปรากฏโฉมเป็นนางมณี นางก็ได้รับการ
ยอมรับว่าคู่ควร กับพระพิณทอง ดังที่นางสร้อยสุวรรณและนางจันทระแสดง
ความชื่นชมนางมณี

เมื่อนั้น	สองนางต่างเปรมเกษมสันต์
กราบลงตรงพักตร์แจ่มจันทร์	ชวนกันเข้ากอดเอาบาทา
เจ้าประคุณบุญสร้างไว้อย่างไร	จึงเจ็ดโฉมวิไลดังเลขา
สมควรเป็นเจ้าชาวพารา	ไต่ฟ้าไม่เอี่ยมเทียมทรง
ว่าพลางลุปไล้ไปมา	จูบสองบาทาหวานละหง
พูดพลางกอดกระหวัดรัดองค์	มิให้นางโฉมยงรู้ที่ ฯ

(ภูวนेत्रนรินทร์ฤทธิ์, 2544, น. 175)

การกระทำของนางสร้อยสุวรรณและนางจันทระเป็นการเชิดชู
คนงาม ว่าเป็นคนที่คู่ควรกับการเป็นเจ้านายระดับสูง แสดงให้เห็นว่า
เจ้านายระดับสูงต้องเป็นคนงาม รูปร่างบอบบาง และการกอดบาทาคือ
การยอสมวามิภักดีในฐานะของภรรยาต่อภรรยาหลวง เมื่อนางแก้ว
หน้าม้าได้รับการยอมรับจากทั้งสองนาง เนื่องจากความงามนางมณี
ย่อมที่จะได้รับการยอมรับจากเหล่านางกำนัล ดังความว่า

บัดนั้น	สาวสนมกำนัลถ้วนหน้า
ถึงเวลาเฝ้าก็เข้ามา	หมอบเคียงเรียงหน้านารี
ผันแปรแลเห็นพระโฉมยง	นั่งแนบแอบองค์มณีศรี
งามดังสุริยงทรงฤทธิ์	เคียงองค์จันทร์ในอัมพร
ต่างคิดพิศวงหลงไหล	รักใคร่พุ่มพวงอนงค์ขอกภัย

โคมยงจงทรงพระเมตตา
ผิพหลังบังอาจประมาทใจ

อย่าได้ถือโทษบ่าวไพร่
ทราวม้วยจงโปรดปราณี ๕

(กฎเนตรนรินทร์ฤทธิ์, 2544, น. 182)

กล่าวได้ว่านางแก้วหน้าม้าผลิตซ้ำอุดมคติความงามของผู้หญิงในสังคมและในสายตาผู้ชายและความงามนี้คือสิ่งหนึ่งที่จะทำให้ผู้หญิงมีอำนาจเหนือผู้ชายด้วยการทำให้เกิดการลุ่มหลงรักใคร่นางมณีคือรูปแบบที่คู่ควรกับพระพินทอง เนื่องจากมีความงามไปหมดทั้งร่างตอกย้ำว่าเรือนร่างแบบนางแก้วหน้าม้าคือเรือนร่างที่ผู้ชายไม่ปรารถนา การกลับคืนรูปโฉมเป็นนางงามอาจกล่าวได้ว่าเป็นการผลิตซ้ำและตอกย้ำวาทกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงกระแสหลักที่ยังคงผูกโยงคุณค่าผู้หญิงไว้กับรูปโฉมความงาม แต่ในอีกด้านหนึ่งก็อาจตีความได้ว่าเป็นการต่อรองของวาทกรรมผู้หญิงกระแสรองเพื่อให้ความรู้ความสามารถของผู้หญิงสามารถแสดงตัวได้อย่างเปิดเผยและได้รับการยอมรับตัวละครนางแก้วหน้าม้าเป็นตัวละครตัวอย่างของนางในวรรณคดีไทยที่แสดงให้เห็นทั้งการผลิตซ้ำและการท้าทายวาทกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงในวรรณคดีไทยนางประสบความสำเร็จในการต่อรองให้ผู้ชายยอมรับนางทั้งในฐานะของหญิงงามและหญิงที่เก่งกาจสามารถ

บทสรุป

แนวคิดอุดมคติเกี่ยวกับความงามของผู้หญิงตามที่ปรากฏในวรรณคดีคำสอนและวรรณคดีเรื่องเล่าสร้างและกำหนดค่านิยมเกี่ยวกับคุณค่าของผู้หญิงที่ผูกติดอยู่กับความสวยงาม ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยมีพฤติกรรม และลักษณะนิสัยตามที่ผู้แต่งกำหนดไว้ โดยประกอบด้วยลักษณะภายนอกที่สำคัญคือรูปโฉมในบทละครนอกเรื่อง นางแก้ว

หน้าม้า นางแก้วหน้าม้าถูกกำหนดว่าเป็นผู้ที่ไม่สวยงามและนางมณีถูกกำหนดว่าเป็นผู้ที่สวยงาม ทั้งนางแก้วหน้าม้าและนางมณีได้ผลิตซ้ำวาทกรรมความงามของผู้หญิงโดยการถอดทั้งรูปหน้าม้ากลายเป็นหญิงงามบนพื้นฐานความคิดที่ว่าหากเลือกที่จะเป็นผู้ที่ไม่สวยงามก็就会被สังคมลงโทษผ่านการละเลยจากเพศตรงข้าม แต่เมื่อใดที่เลือกเป็นผู้ที่สวยงามก็ได้รับการเอาอกเอาใจ และความรักจากสังคมและเพศตรงข้าม

สังคมไทยคือสังคมที่ถูกผูกไว้กับค่านิยม และผู้หญิงต้องประพฤติตนในกรอบของค่านิยม ที่เป็นแนวทางกำหนดพฤติกรรมของผู้หญิง โดยตั้งเป็นปทัสถาน (Norms) ของสังคมขึ้นยกย่อง ผู้หญิง ผู้ประพฤติอยู่ในกรอบและตำหนิผู้หญิงที่ออกนอกเกณฑ์นั้นนางแก้วหน้าม้าและนางมณีจึงกลายเป็นตัวเลือกให้ผู้อ่านเป็นคนตัดสินใจเลือกกว่าจะเป็นอย่างไร แต่ไม่ว่าจะเลือกเป็นอย่างไร วัตถุประสงค์สำคัญก็ยังจับรวมอยู่ที่ความงาม เป็นการสื่อว่าผู้หญิงต้องคู่ควรกับความงาม และความงามคือคุณสมบัติอย่างหนึ่งที่ผู้หญิงต้องมี

รายการอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2540). *บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1*. กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.

กรมศิลปากร. (2505). *วิธีภาษิต พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ คุณแม่เหรียญ วงศ์สาทร ณ เมรุวัดธาตุทอง อำเภอพระโขนง*. พระนครฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์.

นนทิตา ตั้งไพบุลย์ทรัพย์. (2553). “อัตลักษณ์ความงามของผู้หญิงภายใต้วาทกรรมความสวยเท่ากับความผอม.”: วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสตรีศึกษา วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภูวนेत्रนรินทร์ฤทธิ์, กรมหลวง. (2544). *บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า*. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรม และประวัติศาสตร์.

มัลลิกา คณานุรักษ์. (2524). *การชมความงามของนางในวรรณคดีไทย*. ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.